

Affers da famiglia

Ün crimi per giuvenils da Gianna Duschletta

Arrandschamaint didactic per la lectüra da classa «Affers da famiglia». Commentar per la persuna d'instrucziun.

CUNTGNIU

INTRODUCZIUN	2
CHE?	3
CUN CHE?.....	4
CHI CUN CHI?.....	4
CU?.....	5
CURA?	6
PER CHE?	6
PERCHE?	7
BIBLIOGRAFIA	9

INTRODUCZIUN

Quist arrandschamaint didactic es naschieu i'l ram d'üna lavur da master a la Scoul'Ota da Pedagogia da Berna. La lavur cul titul «Traunter secrets, manzögnas e tschantscharias: ün crimi per l'instrucziun da rumauntsch. Il svilup d'ün crimi puter per giuvenils cun materiels e commentar didactic» da Gianna Duschletta ho differents prodots: d'üna vart do que il crimi puter per giuvenils «Affers da famiglia» e da l'otra vart ün arrandschamaint cun materiel e commentar didactic per üna lectüra da classa. Il commentar per la persuna d'instrucziun cuntegna explicaziuns davart il materiel, il setting, ils böts e las funcziuns da l'arrandschamaint. Tuot que as basescha sül cudesch per giuvenils «Affers da famiglia» chi'd es cumparieu dal 2025 tar la Chasa Editura Rumantscha.

Il materiel e'l commentar didactic staun a disposiziun gratuitamaing per l'adöver ill'instrucziun, nu sun però gnies correts professiunelmaing.

«Affers da famiglia» tratta ün'istorgia criminela plain tensiun illa regiun da La Plaiv in Engiadin'Ota, dimena contuorns cuntschaints per giuvenils puters. Il muond dals giuvenils engiadinais es purtretto in möd realistic e las personas principelas haun pü u main la listess'eted scu ils giuvenils dal s-chelin ot. Tuot quists aspets daun ün access fich simpel a la lectüra.

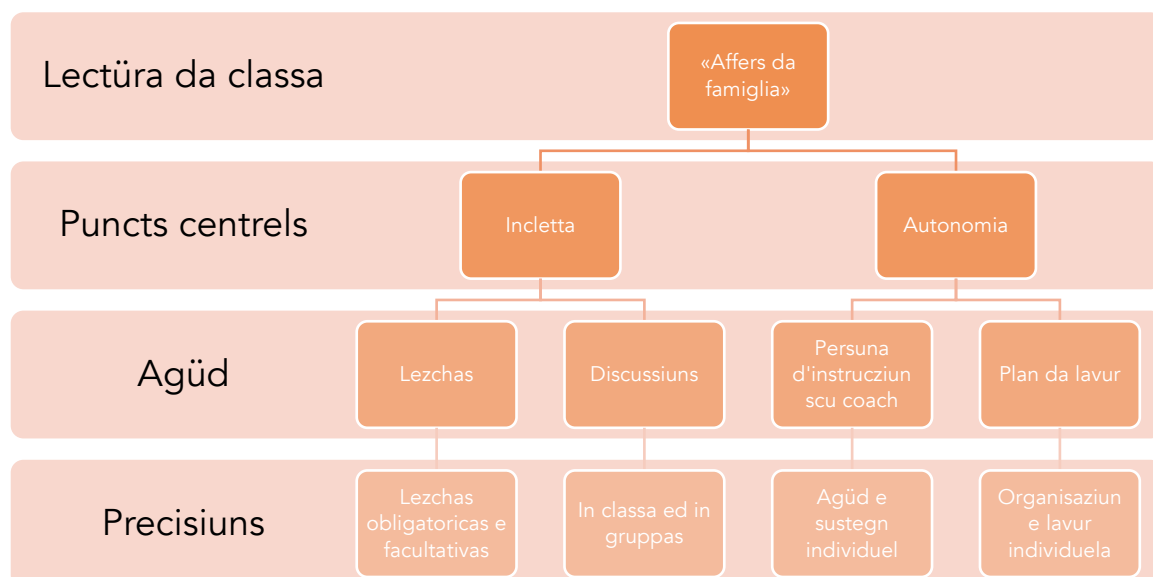
Las lezchas accumpagnantas haun il böt da promover l'incletta dal cuntgnieu e da s'occupar pü profuondamaing cun differents aspets chi vegnan tematisos. Cun elavurer quistas incumbenzas fich diversas es la sprauza cha que ho per minchün e minchüna qualchosa interessant e motivant. Quist cudesch e l'elavuraziun da sieu cuntgnieu po esser per mincha scolar e mincha scolara ün access al muond litterar rumauntsch, sch'els nu l'haun auncha scuvier fin uossa.

Il commentar didactic es fabriccho sü tenor las och dumandas da la didactica tenor Cathomas e Carigiet (2002:15s).

CHE?

Quist chapitel cuntegna las ponderaziuns davart il cuntgnieu dal arrandschamaint a maun d'üna skizza da structura.

Skizza da structura:

La skizza da structura resüma e do üna survista sur da tuot l'arrandschamaint concepieu per la lectüra da classa cul crimi puter «Affers da famiglia». Ils puncts centrels e'ls böts da quist'united sun **l'incletta dal cuntgnieu** ed eir **la lavur autonoma** (dapü i'l chapitel «Per che?»). Per raggiundscher quists böts sun planisedas differentas lezchas cha'ls giuvenils faun individuelmaing, ma eir discussiuns in classa ed in gruppas pü pitschnas. Cu cha las discussiuns in classa pudessan avoir lö vain descrit i'l chapitel «Cu?» e «Per che?». Per sustgnair ils giuvenils cun la lavur individuela ed independenta lavuran els cun ün plan da lavur. Per scolars e scolaras chi drouvan auncha dapü agüd cun l'organisaziun e la lavur, es cò la persuna d'instrucziun chi güda in üna rolla da coach (dapü i'l chapitel «Chi cun chi?»).

CUN CHE?

Quist arrandschamaint po gnir fat in fuorma digitela u analoga, que dependa da las preferenzas da la persuna d'instrucziun e/u dals scholars e las scholaras. Uschè scu cha l'arrandschamaint es descrit in quist commentar è'l previs per üna fuorma analoga. Cun tschertas adattaziuns as pudess surpigliar eir per üna fuorma digitela. Natürelmaing es que eir pussibel da cumbiner e fer landrour üna fuorma ibrida. In tuottas duos variantas haun tuot ils scholars e las scholaras access ad ün egen cudesch per la lectüra.

Per la fuorma analoga es previs cha'ls scholars e las scholaras lavuran in ün quadern da litteratura. In quel quadern tachan els aint las infurmaziuns e'l plan da lectüra. Düraunt tuot l'arrandschamaint ramassan els las lezchas obligatorias e facultativas ch'els faun. A la fin vain il quadern do giò a la persuna d'instrucziun, chi'l valütescha a maun d'üna glista da criteris (scha que es giavüscho da la persuna d'instrucziun). In quist arrandschamaint nun sun inclusas ne üna glista da criteris ne üna proposta per üna valütaziun, perche cha quella es fermamaing dependenta da las preferenzas da la persuna d'instrucziun ed uschè resta la flexibilitèd e libertèd per mincha magister/magistra.

La glista cun las lezchas facultativas vain pendida sü in classa, per cha tuot ils giuvenils hegian access a la glista.

In cuort:

- Quadern da litteratura
- Cudesch «Affers da famiglia» per minchün:a
- Dossier «Materiel per scholaras e scholars» per minchün:a
- Glista cun lezchas facultativas per pender sü in classa
- Fögl «Chaschuot da materiel»
- Access a computers/internet per dicziunaris, retscherchas e lavur vi da tschertas lezchas

CHI CUN CHI?

La persuna d'instrucziun prepara e metta a disposiziun ils materiels chi vegnan druvos düraunt l'arrandschamaint (guarda survar, chapitel «Cun che?»). Cun que cha'ls scholars e las scholaras lavuran per granda part in möd independent ed individuel, es la lezcha da la persuna d'instrucziun da pisserer per ün clima da lavur productiv e da sustgnair ils giuvenils tar dumandas u problems. Impustüt per giuvenils chi haun auncha fadia cun l'organisaziun da la lavur individuela po la persuna d'instrucziun spordscher dapü sustegn.

Ils scolars e las scholaras lavuran per granda part sulets. Quist pretenda ün tschert adüs vi da la lavur independenta, perque es l'arrandschamaint adatto a partir dal seguond semester da la 7evla classa. Illa prüma mited imprendan els suvenz cu cha la lavur funcziuna i'l s-chelin ot. L'arrandschamaint per la lectüra «Affers da famiglia» es ün bun access a la lavur individuela, es però eir adatto per classas pü otas, scha la lavur individuela funcziuna già bain.

L'arrandschamaint es adatto per classas da secundaria e reela. Impustüt las lezchas facultativas daun la pussibiledad da l'individualisaziun. Disferenzcher as po impü eir tar la valütaziun (scha la persuna d'instrucziun decida da fer üna). Ün oter möd per individualiser es dad adatter il temp e fer l'arrandschamaint sur dapü u main eivnas cu previs.

INUA?

L'arrandschamaint as lascha fer fich bain in staunza da scoula. Scha que do in chesa da scoula chantunets pachifics, inua cha'ls scolars e las scholaras paun ler il cudesch, po que eir esser üna bun'ideja da lascher lavurer ils giuvenils in quists lös.

CU?

L'arrandschamaint es organiso scu lavur individuela chi segua ün plan da lectüra.

Üna lecziun da rumauntsch l'eivna vain reserveda per la lavur cumünaivla vi da la lectüra. In quista lecziun fo la persuna d'instrucziun ün cumanzamaint cumünaivel e repeta il cuntgnieu da l'eivna aunz, per survgnir üna survista dal progress e l'incletta dals scolars e las scholaras (guarda chapitel «Per che? → Controlla da böts»). Cò s'ho eir la pussibiledad da discuter tscherts temas chi vegnan avaunt düraunt la lectüra.

Düraunt las otras lecziuns da rumauntsch paun ils scolars e las scholaras lavurer independentamaing. In quistas lecziuns s'affess eir da tratter ün seguond tema, per cha'ls giuvenils hegian adüna qualchosa da fer, ma nu's stöglan be fatschender cun la lectüra. Ün'ideja füss da fer ün'ufficina per repeter ün tema grammatical cha s'ho tratto in ün oter mumaint. Important es ch'els hegian eir düraunt quistas lecziuns adüna darcho temp da ler inavaunt e nu vegnan surdumandos cun memma bgeras lezchas.

Zieva tschinch eivnas es la lectüra glivreda tenor quist arrandschamaint. Illa sesevl'eivna as vess auncha la pussibiledad da fer üna finischun cumünaivla. Trais idejas per quista finischun füssan:

- Tadler ils gös auditivs cha'ls giuvenils haun creo scu lezcha obligatorica

- Giuver üna scena dal cudesch in pitschnas gruppas (teater)
- Scha que ho do persunas/gruppas chi haun fat ün trailer: guarder ils trailers (video)
- Creer ün blog da classa cun ils blogs cha'lsolars e las scholaras haun scrit
- Fer üna debatta cun la dumanda «Haun Marco e Franca trat la güsta decisiun cun clamer a la pulizia e tradir a lur egen bap?»

Üna finischun e reflexiun cumünaivla es üna bun'ideja per udir ün resun dals giuvenils. D'üna vart paune in quist'occasiun refletter davart il cudesch e scha quel als ho plaschieu. Da l'otra vart promouva üna finischun cumünaivla il sentimaint da success dad avoir let qualchosa scu classa.

CURA?

Per l'arrandschamaint es previs ün temp da ses eivnas. Düraunt quistas ses eivnas nun es la lectüra l'unic focus ill'instrucziun da rumauntsch, que's lascha nempe cumbiner fich bain cun ün seguond tema chi vain eir tratto in möd autonom, scu per exaimpel üna pitschna officina da grammatica (guarda chapitel «Cu?»).

PER CHE?

Duos böts concrets:

1. Ilsolars e las scholaras inclegian il cuntgnieu dal cudesch cun agüd da la lectüra individuela, las lezchas e las discussiuns in classa.
2. Ilsolars e las scholaras elavureschan autonomamaing il plan da lectüra.

Controlla dals böts:

1. Al cumanzamaint da minch'eivna planisescha la persuna d'instrucziun ün barat dals cuntgnieus cha'lsolars e las scholaras haun let düraunt l'eivna aunz. Quist barat po per exaimpel avoir lö in fuorma da quiz, a maun da dumandas, purtrets u pitschnas lezchas in scrit. Uschè ho la persuna d'instrucziun üna survista sur dal progress e l'incletta da minchün:a. Ils cuntgnieus da quists barats nu sun part da quist arrandschamaint.
2. La persuna d'instrucziun comunichescha cura cha'lsolars e las scholaras stöglan der giò lur quadern da litteratura. Uschè po la persuna d'instrucziun controller scha'lsolars e las scholaras haun cumpletto la lectüra e las lezchas. Tenor bsögn po quist eir capiter püssas voutas.

Cumpetenzas dal plan d'instrucziun:

- R.2.C.1.h: Las scholaras ed ilsolars chapeschan infurmaziuns implicitas or d'istorgias cun sustegn en spezial intenziuns e tratgs specifics da figuras.

- R.6.A.1.h: Las scholaras ed ils scholars san en in discurs formular tge ch'els han chapì ed approfondar questa chapientscha en il dialog cun auters.

PERCHE?

Quist chapitel tratta in möd fich concentro la teoria la pü importanta per güstificher üna lectüra da classa. Ün'explicaziun pü detagliada as chatta i'l artichel «"Buna" litteratura per giuvenils e l'instrucziun litterara sül s-chelin ot» (Duschletta, 2025).

L'arrandschamaint per il crimi puter «Affers da famiglia» es situo i'l ram da rumauntsch i'l s-chelin ot. Ils accents sun impustüt süll'incletta dal cuntgnieu e sülla lavur individuela. Que do bgers motivs per tratter üna lectüra cumünaivla in classa. Litteratura per giuvenils e lectüras da classa spordschan e promouvan bgers differents aspets, per exaimpel ün access estetic a la litteratura, models per la construcziun d'ün'egna identited, ün guadagn da savida ubain l'incletta ed empatia per otras persunas. Impü ho la litteratura per giuvenils scu lectüra da classa ün'importanza sociela, cun que ch'ella spordscha ün'esperienza cumünaivla traunter ils giuvenils. Per cha'ls giuvenils possan però propi profiter e svilupper ün'importanza persunela per la lectüra, drouvan els diversas cumpetenzas. Que nu do üngün dubi cha'ls scholars e las scholaras stöglan avoir cugnuschentschas da basa da la lingua e cumpetenzas da lectüra. Sainza imaginaziun es que difficil da pudair giodair l'esperienza cun ün text litterar. Impü drouva que eir la cumpetenza da discuorrer davart impissamaints e sentimaints chi haun da chefer cun la lectüra. La scoula e l'instrucziun haun la lezcha da promover quistas cumpetenzas, per cha'ls giuvenils hegian la pussibiledad da's participar a la litteratura (Kurwinkel & Schmerheim, 2020).

Per pudair fer bunas decisiuns didacticas vela que la paina da cugnuoscher las trais funcziuns principelas da romans per giuvenils ill'instrucziun (Rosebrock, 1995). Prüma paun e dissan romans per giuvenils gnir integros tematicamaing ill'instrucziun, per exaimpel cun materiel didactic e tres temas concrets. Seguonda haune üna funcziun estetica ed educativa. Grazcha a quista funcziun imprendan scholars e scholaras cumpetenzas per as participar ad ün imprendar ed ün muond litterar. Il terz ed ultim punct tratta la promoziun da la lectüra, per cha giuvenils possan avoir plaschair vi dal ler.

Ler po esser üna lezcha fich stantusa per tscherts giuvenils e que po esser ün problem düraunt l'instrucziun cul pais sülla lectüra. Perque es que important da creer lezchas ed incumbensas intuorn la lectüra in ün möd interessant e divers. Scha's pussibilitescha als giuvenils ün'esperienza positiva i'l ram da la lectüra da classa, po quist arrandschamaint dvanter ün grand success.

Nachdenken über Sprache(n) (Metalinguistik)

Semantik (Bedeutungslehre)

Grammatik
Syntax, Morphologie, Orthographie, Phonologie

Prosodie (Melodie)

Pragmatik (Gebrauch)

Hören

Sprechen

Lesen

Schreiben

Texte

Wörter

Satzform

Wortform

Laufform

1. **2.** **3.** **4.** **5.** **6.** **7.**

8. **9.** **10.** **11.** **12.** **13.** **14.**

15. **16.** **17.** **18.** **19.** **20.** **21.**

22. **23.** **24.** **25.** **26.** **27.** **28.**

© Rêo Cathomas

Der Sprach(en)garten: Systematisierung des Sprach(en)unterrichts

Ils rinchs cotschens muossan che champs dal curtin chi vegnan elavuros in quist arrandschamaint. Natürelmaing es il focus principel sül champ numer 15 cun la lectüra dal cudesch. Las lezchas obligatorias haun però il böt da promover eir oters champs ed impustüt eir otras cumpetenzas sper il ler. Uschè integrescha la lezcha dal fögl da lavur 2 («Incletta d'ün text auditiv») ün aspet dal champ numer 1, il fögl da lavur 3 («Il blog da Seraina») as rechatta sül champ numer 22 e'l fögl da lavur 4 («Ün gö auditiv») cumbina ils champs 8 e 15.

8

BIBLIOGRAFIA

Cathomas, R. & Carigiet, W. (2002). *Einführung in eine allgemeine Sprachendidaktik: Der sprachdidaktische Würfel* (1. Aufl.). Bildung Sauerländer.

Cathomas, R., Lutz, I., Cathomas A. (2018). *Der Sprach(en)garten: Eine didaktische Visualisierungshilfe zur Systematisierung des Sprachenunterrichts* In F. Caspani, V. Manna, V. Todisco, M. Trezzini (Hrsg.), *Fremdsprachen transcurricular und interkulturell lehren und lernen. Akten des gleichnamigen Kongresses vom 17. und 18. November 2016 an der PHGR in Chur*. Chur/Glarus: Südostschweiz Buchverlag. PHGR, Collana, 4/2018, S. 169-177.

Duschletta, G. (2024). *Traunter secrets, manzögnas e tschantscharias: ün crimi per l'instrucziun da rumauntsch* [lavur da master], Scoul'ota da pedagogia Berna (PH Bern).

Duschletta, G. (2025). «Buna» litteratura per giuvenils e l'instrucziun litterara sül s-chelin ot. *Annalas*, 138.

Kurwinkel, T. & Schmerheim, P. (2020). *Handbuch Kinder- und Jugendliteratur*. In J.B. Metzler eBooks. <https://doi.org/10.1007/978-3-476-04721-2>

Rosebrock, C. (1995). *Literarische Sozialisation im Medienzeitalter. Ein Systematisierungsversuch zur Einleitung*. In: Dies. (Hg.): *Lesen im Medienzeitalter*. Weinheim/München, S. 9–30.